

Extefana Irastorza

*Hendaia,
Lapurdi
(1925-2018)*

Aurkibidea

Biografia

Donostiako Altza auzoan sortua izanik ere, Hendaian, eta laborantxan, ereman du bizi gehiena. Espainiako Gerra eta Bigarren Mundu gerra bizi izan ditu. Bere sortetxea (Asporots berri) lurrean da gaur egun. Bere penak olerkietan etzaten ditu.

Zintak

HEN-001

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Aire, Xan
- **Data:** 2009-11-09
- **Iraupena:** 69 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Artetxe, Miren

HEN-006

- **Proiektua:** Euskal Herriko Ahotsak
- **Elkarrizketatzailea(k):** Aire, Xan
- **Data:** 2009-11-09
- **Iraupena:** 71 min
- **Euskarria:** Bideo digitala
- **Kodifikatzailea:** Lizeaga, Irati

Pasarteak

1. Aita I. Mundu Gerrako desertore

- **Erref:** HEN-001/003
- **Iraupena:** 0:02:25. **Hasi:** 00:01:12. **Bukatu:** 00:03:37
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:

<p>Aita 1914ko abuztuan deitu zuten I. Mundu Gerrako frontera joateko, Belgikara, hain zuzen. Urte eta erdi han pasa ondoren, baimenarekin itzuli zen etxera hamabost egunerako, Extefanaren ahizpa zarrena jaio zelako. Hamabost eguneko epea bukatutakoan gorputzak gerrara ez itzultzeko eskatzen zion eta desertatzea erabaki zuen. Hegoaldera pasatu zen, orduan. Bi urtez egon zen familia bereizita, aita morroi, hegoaldean, izeba baten etxean, eta ama eta Extefanaren ahizpa, amaren etxean. Amak eta aitak igandero ikusten zuten elkar, ordea, Pausun (Behobian), bidasoaren alde banatara hurbilduz. Gerra luzatzen ari zela ikusirik, Extefanaren amak, haur txikia altzoan pasatu zuen muga, Urruñatik Berara.</p>

Transkripzioa

Aita Hiribarren eta ama Ugalde, Ugalde Arretxe, eta biek zuberuarrak eta hendaiaarrak zien. Beraz, hortako aita ere gerlat deitu zuten laster 14eko gerlat. Agostuen lehenian edo biyan hasi gerla eta gero ondolik... deitu zuten gerlat gateko lehen lineat Belgikako frontierat. Eta gero, urte bat urte bat t´erdi han pasatu, hango malurak edo desastriak ikusi, eta etorri zen permisionez nere ahizpa zaharrena sortu baitzen hura gerlan zelarik eta hortako permisioneak izan zuen. Eta, beraz, pasa zituen 15 bat egun hemen. Eta gero, ez zen /etzen/... bere barniak ez zion /etzion/ agintzen harat, buxeria hartat, gatia eta pasatu zuen...menditik pentsatzen dut — ez zakien /etzakien/ igerika aitak— eta menditik bere aita xaharrak pasatu zuen. Eta, beraz, han egotu zen. Han egotu zen bi urte, bi urte ama hemen, bere etxeat bildu zen hura Fagadiat bere nextakin. Eta aita atxeman zuen laborari etxe batian ttantta zuen [...], bere aitan aldetik ttantta zuen, eta han lana egiten zuen. Eta, beraz, han aritu zen lanian. Eta

bi urten buruan, ikusiz gerla ez zela /etzela/ finitzen, amari galdetu zion ian ez zen /etzen/ pasatuko harat bere nexkakin eta ama bo... Baina bitartian ikusten zuten elkar igande guziz Bidasoan, hemen Behobi, Pausu, Bidasoan, aita hegoaldian eta ama iparraldian. Ikusten zuten, hitz batzuek egiten zizuten eta, beraz, gero, amak deliberatu zue —nahi zuten elkarrekin bizi, eta amak deliberatu zuen— bere nexka 2 urte t'erdikua altzuan pasatu zituen Urruñako mendiyak Berarat eta aita etorri zen hara bilat eta, beraz, hasi zuten biziya han elkarrekin. Aitak atxemana zuen kanpain zahar batian, etxe zahar batian, eta bazituen 4 behi edo 5 behi hola atxikitzekeo manera eta gero lantegi bat ere ba' eta Altza eta Pasaiaiko mugan, Iparragirre etxean. Eta beraz, han sortua naiz.

2. Eskolan, euskaldun izateagatik baztertuak

- **Erref:** HEN-001/007
- **Iraupena:** 0:04:00. **Hasi:** 00:11:25. **Bukatu:** 00:15:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen egoera
- Ohiturak eta bizimodua » Hezkuntza » Eskola
- Euskara » Euskararekiko sentimendua

Laburpena:

<p>Ez du eskolako oroitzapen onik. Hasteko, eskolako bidean Hendaiaiko arma fabrika ondotik pasa behar izaten zuen, eta fabrika parera heltzean entzuten zituen tiroek ohartarazten zuten eskolara hurbiltzen ari zela. Gainera, eskolan frantsesegaz egiten zen eta ezin zen, noski, euskaraz egin. Irakurtzen eta kontatzen azkar ikasi zuen Extefanak, baina, gramatikarekin eta idazlanekin ez zen ongi moldatzen. Horren ondorioz diskriminatuta sentitu izan ziren, Extefana eta bere gisakoak, baserritarrak, euskaldunak, ez baitziren besteak bezain ongi jantziak, beste hizkuntza bat baitzerabilten eta gogoan du nola kaleko neska batzuk ez zuten haiekin jolastu nahi izaten. Eta horrek zer pentsatua ematen zion. Katixima, eskola ez bezala, euskaraz egin zuten Hendaian.</p>

Transkripzioa

- Eta eskolaz ze oroitzapen duzu?
- Eskolaz ba... eskolako oroitzapenak ez hain onak. Ez dut sekulan erran etxean ez naiz gan eskolat, nere ahizpa gaztenak bai, harek, harek ez zuen... erraten zuen garbiki "ez dut gan nahi eskolat" . Ez, ni beti gaten nitzen eskolaat. Eta eskolaat hurbiltzen nintzelaik, orduan bazen arma fabrika eskolako onduan, ["armerie"]; bazien 70 langile orduan Hendaian arma fabrika hartan. Eta harat hurbiltzen nintzelaik, aitzen nuen tirak iten, pan!pan!pan! Eta banakien heiek aitzian eskola hurbil nuela eta orduan zintzurra zerratzen zitzaitan eskola hurbil zelako. Eta gero, eskolan, frantsesa pittat bagindakiun ahizpekin-ta mintzatua, ahizpa zaharrokuakinta mintzatua, eta eskuara. Bainan han ez zen eskuaraz iteik. Irakurtzen instateko ikasi nuen eta kondatzen ere ba, zifrak berak zien eskualdunak eta frantsesak. Bainan gero zonbeit ["langue"], "congugation" hoiek eta aditzak eta gero zerak ere ba, "redaction" eta hoiek, banakien ze nahi nuen erran nahi nuen eskuaraz, baina ez nakien frantsesegaz erraten.
- Hiztegiak ez zinuen?
- A! Ez, ez,ez, ez, hiztegiak ez zen; ez zen /etzen/ hiztegiak, pentsa hori! Eta ez zen ere izkribatzeko "bic" edo "crayon" zer horietaik e! Artuazan,

bagenituen krayonekin eta gero "plüm" a eta, zera, "en cria", tinta, eta han tintan, pluma tintakin izkribatzen zen. Eta, bon, hara. Ez ditut baitezpada oroitzen txarrak, baina halere nere buruari iten nion. Bainan zombaitetan karrigar neska zombait ez zuten /etzuten/ jostatu nahi guekin; beharbaa gu, kanpainakoak, ez horren ongi bestituak, bertze mintzaira bat konprenitzen ginduen, beste mintzaira bat ginduen gu elkarrekin rekreazionean-eta ginelaik. Eta bon, halako zerak bazien, hortan sofritzen zen. Eta gero, lagun bateri beti erraten diot, ez daki eskuaraz ta erranen dut frantsesez: "écute Andre tu etais la plus chentillon copine á l'école parce que tu voulais jouer avec toi"; "Lagunik hobena zinen, Andre, guekin, uzten gintuzun jostatzen zuekin". Eta holako zerak. Ta nere buruari iten nion "nor naiz ni orduan?" ta ni bezela bertziak ere, kanpainakoak eta eskualdunak. Ta nik nire buruari iten nion "nor naiz ni orduan?" hola izateko pixkat behex. Eta katexima eskuaraz egin dut Hendaian. Hartan liston nintzen e! Hartan ez dut sekulan punimenduik izan, e, katiximan.

- Eskolan bai? Punitua izan zira?

- Bai, eskolan punitua izan naiz galdetu niolako lagunari ian holako hitzek, hitz... banakien eskuaraz erraten baina ez nakien frantsesez. Harek... isil-isilik erran nion eta [harek eman nion], ta gure maitrisak —erraten ginuen bezala, [maitresa]— ikusi ninduen eta erran ninduen "Stefanie zato honat, eman zaite hor xokoan belauniko" eta orduan nigar egin nuen goxoki, e. Hola zen...

3. Euskararen balioaz alabari esker ohartu zen

- **Erref:** HEN-001/008
- **Iraupena:** 0:02:06. **Hasi:** 00:15:25. **Bukatu:** 00:17:31
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararen egoera
- Euskara » Euskararekiko sentimendua

Laburpena:

Alaba irakasle du, euskaraz, Urruñako ikastolan. Horrek euskararekiko beste ikuspegi bat eman dio. Izan ere, alabak euskaraz irakasten hasiko zela iragarri zionean, bere barruan zerbait aldatu omen zen. Bera euskaraz aritzeagatik eskolan zigortua zeneko garaiak eta oraingoak alderatuta, hauxe etorri omen zitzaion burura: "Hara, hi ere norbait bahintzela hire euskararekin!" Orduan konturatu omen zen bere euskalduntasunaz.

Transkripzioa

Eta gero neetzat izan da nere argitze bat eskuararen gainean alabak erakutsi du, erakasle izan da, eskuarazko... eskuaraz, Urruñako eskolan. Eta, egun batez, senarrakin nitzen han nere lanian, [...], saltegi bat baiginduen eta deitu ninduen eta "Ama, baduzu —ez da aspaldi gauz hortaz, e? Hogeta hamar urte?— ama, baduzu kadira bat jartzeko?" ta "Ba, zertako?" ta "Jar zaite. Eskolan eskuaraz erakutsiko dut!", "Aaa. Zuk eskuaraz erakutsiko duzu eskolan?? Eta ni "punni" egon naiz eskuaraz hitz bat in nuelako?" Eta orduan, nere buruan baitan, nere baitan, pasa zen zerbeit "A! horrax zure norbeit... —ez, ez nun hola pentsatu—, hi ere norbeit bahintzela hire eskuararekin!" Eta hartu nuen halako... Ez dakit nola erran hitz hori, ez dut esplikatzen ahal. Bon, izaite bat banuela nik ere, nortasun bat, nere nortasuna hartan sentitu nuen. Alegiya, eskuaraz banakila, eskualduna nitzela, eta nere etxeko mintzaira hura zela bakarrik,

eta ni're Hendaiakoa nitzen nere eskuarekin. Eta hortan izan nuen nere nortasun gisa bat.

4. Auzoko eta etxeko giroak, udan eta neguan

- **Erref:** HEN-001/010
- **Iraupena:** 0:04:48. **Hasi:** 00:18:46. **Bukatu:** 00:23:34
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Auzokoen arteko harremana
- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Etxeko giroa
- Euskara » Tratamenduak » Hitanoari buruz

Laburpena:

<p>Zubernoak auzotegia oso alaia omen zen Extetanaren haurtzaroan. Kanean orgak, idiak, eta zaldi karroak ikusten ziren. Uda aldean, arratsetan, klerona jotzen zuten auzoko mutil gazteek. Mixel Azkubekoa izaten zen hasten lehena, maiz, eta besteek erantzuten zioten, bakoitzak bere etxetik: Agerretik, Dorrondegitik... Neguan, aldiz, etxe barruko giroan kantatzen zen. Extetanaren etxean ohitura handia zuten, bai gurasoek eta bai ahizpek, lanean ari ziren bitartean, kantuan aritzeko.</p>

Transkripzioa

Arratsetan Zubernoako kartierra izigarri alegera zen, alegera zen, mugimendutsua zen. Ikusten duzu /ikustenzu/, oain ez da nehor hemen ikusten, bon, denbora txarra da, baina orduan bazien zaldi-karruak, xakurrak libro zien... Nola erran, kanpainarrak beren idiyakin, orgakin... Eta gero auzuak landa batetik bertzeat aise pasatzen zien eta bertze bizimolde bat zen. Eta arratsetan gure [lanak], partikularzki negu partian. Uda partian kartiereko mutil gaztiak alegeratzen zuten kartiera; belarrak edo ogiyak, ogi-pikatziak izaten zien, auzoak, 3-4 auzo elkarrekin, elkar arituz, egun batian baten etxean, bertze egunian bertzian, eta gazte eta xahar, denak, e! Eta gero, ilunarretan, mutil gaztiak iten zuten klika, jotzen zuten klerona, Hendaian, eta prozesioneak izaten zien eta bon, kleronak jotzen zituzten mutil gazte guztiak eta lanak eta aziendak tratatu eta hasten zien kleronak jotzen. Bat hasten zen ta hori maiz Mixel Azkubekoa izaten zen, eta jotzen zuen klerona airoski, airoski! Gero... Hori Azkubekoa. Gero Agerretik —ondoko gibelaxioko etxetik—errepusta, gero, beste kartier gisa, Dorrondegitik, handik bertzia. Eta "ikusten duzu?" ta aritzen ginen gu neskak: "A! Hori zera da, Anbrosio da hori" ta "Ez, hori Mixel da". Hola. Eta gero neguan, gue etxean, gure etxeko hori uda partian zen eta gure kanpuan freskuran hoiek aitzen. Eta gero, neguan, gure etxian artuak sartu behar baldin bazien iten genituen, ez genituen auzuekin iten artuo-zuritziak, aita ehian behi-jezten aitzen zen hura beti kantari, behi-jezten beti kantari aitzen zen; ama sukaldean gaztainak egosten, hura're maiz kantari eta gu neskak bortz izaten ginen. Ahizpa zaharrena andre xahar batekin neskato zen. Eta bortz ahizpak arto xuritzen seiarian eta hamar bat saski egiten genituen aatsero, eta kantari, denak kantari! Eta gero elkarrekin aritzen ginen: "Hik ez dun —anitzetan ahizpak elkarrekin noka mintzatzen ginen—ez dun xuxen kantatu, ez dun hola hori!" eta "Bai, ez dinat nik in, Sabinak in din" hola aritzen ginen pixkat, gatazkan elkarrekin. Eta gero... Hola. Eta gero afariya gure amak prestatua izaten zun, eltzekaria, gaztainak eta esnia. Ez zen goseik, baina ez zen... ez zen nola erran... frantsesak erraten duen bezela, [...]. Ximpleki, xumeki, ximpleki

pasatzen zen. Eta... hola pasatzen zien. Eta mahainen inguruan, mahainen inguruan istorio anitz; nere aitamen agotik istorio anitz entzun ditut.

5. Ezkontzan, festa xumea, baina, ona

- **Erref:** HEN-001/014
- **Iraupena:** 0:05:21. **Hasi:** 00:26:22. **Bukatu:** 00:31:43
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Elikadura » Jatekoa eta edatekoa
- Familia eta harremanak » Bikote kontuak » Ezkontzak

Laburpena:

<p>1948an ezkondu zen Extefania. Beheko suan egin zuten laurogei pertsonarentzat bazkaria, goizeko esposak eta gero. Bazkaltzeko oilo salda, saltxitxoi eta pate pixka bat, haragia (aitak ordurako gordetako txahala) eman zituzten. Arratsean berriz afaria ematen zen, ezkontzetan, eta bien bitartean festa xumea, baina, ona izaten zen.</p>

Transkripzioa

48an ezkondua naiz eta etxean egin ginduen dena. 80 persona bagiñen, [...] haundi batian dena garbitu ginduen, dena arbastaz, dena... pareta zaharrak gorde gintuen, zola ongi garbitu eta han in ginduen bazkaria. Eta nire kusin batek eta bi ttanttek egin zuten kozina guziya, parte bat su haundian, supazterrian eta bertzia "fourne" zahar bat zen, hartan; jan guziya han in zuten. Eta horra. Eta halere jende haundixkuak ere kozina hortan jan zuten, zeren memento hartan ez giñen etxetiarrak, ez giñen gure etxian... ez zen /etzen/ guria etxia. Etxe hori zen "Lanepuque" Hendaiko "mairie"na eta hura hilla da zerian, Alemanian, [...], erresistentzian, eta haren semia eta haren andria gonbidatuak zien. Etorri zien, etorri zien, eta heiek e' sanoki eta... Erran nahi dut, janari ona, kanpaiña etxe xaharretan ere egiten zela behar zena eta gustu onekoa. Eta ze jaten zen, bon, ez zen diruik buxeriat gateko eta aitak hil zuen... Bo, lehenik salda, beti salda bazen, oilluak edo oillarra edo ez dakit, bo, salda ona. Eta gero, oillo hura atxikitzen zen aatseko, eta salda jaten zen eguarditan ere. Goizetan izaten ziren, e, esposak. Eta... Beraz, salda hura, salda hura, eta gero, [...] "saucichon", pate pixkat-eta jaten zen eta gero haragiya. Eta haragiya anitz behar baitzen, aitak bazuen xahal bat atxikiya orduko, bon, [...], eta mintzatu zen buxer bat. Eskualduna zen buxer hura, [Sorrondo]; eta erran zion: "Ez nauzu hartuko, Agustin, zerori, xahal hori, guk etxian [iten] badugu hori, hondatuko dugu, baiño zuk, zu, buxera, zuk iten ahal zenduke behar bezala, horko [...] eta denak eta". Etorri zen ikusterat eta "Ba, ba, ba, ba". Eta erran zion buxera horrek —ikusten duzu / ikustuzu/ hortako holako harreman onak bazien jendien artian—, erran zion, Agustin horrek erran zion: "Zenbat persona zizte?," "Hola, 80 bat, 70-80 bat. Eta [emanen] zaitut behar dena hortik. Neretzat geldituko da gauza anitz hortatik eta [emanen] zaitut horren ordain idikia". E? Idien puska batzuek, [...]. Eta, hola antolatu zien. Ikusten duzu /ikustuzu/, xahal batekin behar zen guziya antolatu zuen. Eta gero, eguerditan hori eta gero arratsian berriz afaria izaten zen, e? Eta gero, ez dakit, ez ditake esplikatu orduko sinpletasuna, zeren gaztiak... nere senarrak bazituen lagun anitz bazituen: koralan kantatzen zuen Urruñan eta gero lagun anitz bazien eta [txikiyak] zien. Eta lagunak denak han zien. Eta mutil gazte hoiek aritu zien pillotan pillotik gabe. Pillotik gabe. Eta "Hor, hor, hor. Hor duk!" eta ez

dakit ze ta... Xaharrak denak hantxe jarri ta [...] irriz. Eta gero, bistan da, akordeon bat izaten zen. Akordeon bat bakarrik. Akordeon bat eta... dantzatzeko. Eta xaharrak´e ba, aritu zien, ba, ba, ba. Aritu zien. Eta holaxe, bizi sinplia zen. Bazakien jendiak sinpleki bizitzen, baina ere besta onak iten. Horra. Errespeto haundiyakin ta sinpleki. Behar zen guziyakin.

6. Herriko festetan, mutikoekin, dantzan

- **Erref:** HEN-001/018
- **Iraupena:** 0:00:53. **Hasi:** 00:37:00. **Bukatu:** 00:37:53
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Elizaren indarra
- Aisia » Kultura » Dantza
- Aisia » Jai-giroa » Herriko ospakizunak

Laburpena:

<p>Hendaian neska gazteek eskubidea zuten mutikoekin dantzatzeko. Alta, Extefanaren amak kontatzen zion nola bere garaian Urruñan debekatua zen.</p>

Transkripzioa

<p>- Eta mutikoekin dantzatzea libro zen?</p>

<p>- A! Ba, ba, ba, ba. - Ez zen apeza ibiltzen…?</p>

<p>- Ez, ez, ez, ez, guk libro ginduen mutikoekin dantzatzia, uroski, e! Mais ama zenak erraten zuen… Ama, ikusten duzu /ikustuzu/, hemendik ez urrun sortua zen Fagadi etxean eta, hoiek, Urruñakoa zen hori orduan. Eta gaten zen, gaten zien… Urruñan ibilia da eskolan. Eta gero, "enfants de mairie" zien Urruñan. Eta ez zutela dantzatzen ahal plazan. Urruñako Herriko etxeko azpiat sartzen ziela dantzan pixkat aritzeko, ez zutela libro dantzatzia, zeren apezek gero kongregazionetik kentzen ziuztela. Bai. Mais hori amen denboran zen, mais gure denboran ez zen hori.</p>

7. Kontrabandoa Loia badian

- **Erref:** HEN-001/022
- **Iraupena:** 0:03:12. **Hasi:** 00:42:14. **Bukatu:** 00:45:26
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

Laburpena:

<p>Kontrabando txikia egiten zen Hendaia aldean (alkohola, tabakoa...), baina kontrabandista anitz izaten zen. Abadiako lurretako Loia badian egiten zuten negozioa. Hegoaldetik etorritako barku hutsak han betetzen ziren, eta hegoaldetik etorritako barku beteak han deskargatzen ziren. Garai batean badiatxo hori guarda batek zaintzen omen zuen. Bidean ere ibiltzen omen ziren, guardak. Laborarien artean konfiantza giroa zegoen orduan, eta ez zuten elkar saltzen.</p>

Transkripzioa

- Eta kontrabanda aipatu duzu. Kontrabanda inportanta zen hemen?

- Ttkiya. Ttkiya zen, mais kontrabandistak bazien. Eta gure etxean aita zen gizona bakarrik eta ez zuen iten kontrabandik. Mais... hola mutil gaztiak eta, been zarpako xoxak izateko eta dena... baiño kontrabanda ttikiya izaten zen. Kontrabanda iten zen lbardinetik kargakin etorri, oiñez, gordetzen ziuzten sasi-xoko batzuetan eta gero hemen kanttua zen Loia deitzen den Abadiako lur hoitan, Loia, hondartza ttiki bat. Hor zen kontrabandisten kanttua. Eta batzuetan barku hutsa hegoaldeetik etorriya kargatzen zuten hemendik gan beharreko gauzekin eta bertzetan handik kargatua etortzen zen eta hor deskarga egiten zuten. Eta hori, Loia hori, izan da nere ama zenan denboran guardakin atxikiya e! Guardak zaindua zen e! Eta... baiño guttik aipatzen dute gauza hortaz. Eta bizkitartian hori zen kanttua. Eta gero elkar ez zuten saltzen kanpaindarrek edo laborariak, ez zuten elkar saltzen. Egun batez landan ari nintzen - neskatxa nintzen- eta aitakin, idi aintzinan, ari giñen iraulden edo ez dakit ze ari giñen, ta gan zen aita berrosokoat, bee egin beharrez, eta etorri zen irriz. "Ui zer duzu aita, irriz?" ta "zoazi, zoazi, zoazi horrat, sasi-xoko hartat, ta kasu eh! Non ematen duzun zangua!" erran ninduen. Ta keza handi bat zen, bistan da, kontrabandistena. Eta eskuakin in ninduen zeñu "ixo, ez erran nihori e!" ta "ez, ez, ez aita, ez dut errainen nihori" eta gero auzoko gizonak erran zion "Ba, Ganix, ba ez dut dudarik zuen berrosoko hortan ikusi duzula keza bat, nerea da hura e" ta "ba, ba, ez kexa, Pierre, ez kexa" Ta hola... hola, holako kontrabandak zien. Ez zen... ez zen kontrabanda gaixtua. Alkohola izaten ahal zen, zigarruak, memento batian dantelak ere bai...

8. Laborariak tabakoa landatzen zuten

- **Erref:** HEN-001/023
- **Iraupena:** 0:01:15. **Hasi:** 00:45:26. **Bukatu:** 00:46:41
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Bizioak

Laburpena:

<p>Tabakoa garesti zenez, laborariak tabako-baratzeak egiten hasi ziren. Otea uzten zuten larre zokoetan, eta otearen erdian tabakoa landatzen zuten. Extetanaren aita hamar bat tabako-landare izaten zituen, eta gendarmeeek harrapatuko ote zuten beldur izaten zen.</p>

Transkripzioa

- Eta guardak jiten ziren etxera?
- Bai, bai, pasatzen zien guardak, pasatzen zien bai. Etxetan ez, etxetan ez, baiñan bidian pasatzen zien. Zer ikusi? Eta gero izatu zan mementu bat... tabakua egiten zuten kanpaindarrek berek, beren tabaku baratzia. Eta ba... pipatzailliak - orduan ere bazien e pipatzailliak- eta tabakua kario zen, aita' e izaten zuen, ta iten zuen larre xoko batian ote haundiak utzi, eta ote haien erdian, ongi gordiak, eta bere tabakuak, hamar bat ondo edo hola ta gero hoiek' e pikatu, idortu, xintxilika atxikitzen zituen [...] batian eta tabako berriya. Eta gero pasatzen zien batzutan gendarmak, bizikletian.

9. Gerra Zibila lehertu zenean, jendea Hondarribitik Hendaiara ihesi

- **Erref:** HEN-001/025
- **Iraupena:** 0:02:12. **Hasi:** 00:47:32. **Bukatu:** 00:49:44
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren hasiera
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ihes egin beharra

Laburpena:

<p>Hamaika urte zituen Extefanak Espainiako Gerra Zibila lehertu zenean. Kanetako portura joan zen Extefana, eskolara joan aitzin ohitura zuen gisan, eta hara non ikusi zuen Hondarribia sutan. Barku txikiak zebiltzan joan-etorrian, Hondarribitik Hendaiara jendea ekarriz. Negarra begian egon omen zen begira. Denbora airean joan zitzaion ordea, eta etxeratzean ahizpa haserre zuen zain, eskolara joateko garaia aspaldi pasa zela eta.</p>

Transkripzioa

- Ba zapatak'e bai, zapata bernizak oroitzen naiz amak Irundik ekartzen zitula...eta horra, holako... ama bai. Eta gero, bai, neskatxetan eta-bai, mais jostatzea eta ez ... nere bi ahizpa zaharragikuak Irungo bestetan nik uste gaten zien e! Bai. Baiñan ni ez naiz sekulan izan hor, Irungo bestetan. -Eta gerla, ezagutu duzu gerla zibilia? Baduzu oroitzapenik? - Espainiakoa bai. Espainiako gerla zibilla. Hamaika urte nituen eta eskola gan aintzinian orduan zaldi karruan gaten nitzen memento hartan eskolaat. Ahizpa zaharrenakin. Baiña eskola gan aintziñan, nere lana zen bi ontzi ttikikin Ganetta portuat, itsas bazterreat gatia bi klienteri esnia emateat. Eta han arribatu nintzen eta ze ikusten dut...Hondarribiya dena sutan zen, erretzen ari zen. Eta bazien hamar bat barku ttiki, amatxiyak, aitatxiyak, ama gaztiak beren haurrak lepoko batian bilduak, eta gan-etorka ibilki zien ontzi hoiak eta jausten zian Ganetta portuan. Eta badakit, memento hartan, Hendaiako "Mairia" - Alemanian hila den hura- [...] hura izigarri persona ona izan zela jende hoientzat. Eman zioten eskola haundiyan lehorpea Hendaiako eskolan, eta zopa're bai, haurreri eta haundieri're bai pentsatzen dut. Eta han, beraz, barku horieiri begira nigarra begiyan egotu nintzen - zeren hamaika urte - banuen halere kontzientzia ze mixeriya zen, eta, bon, ahantziya...

10. Hegoaldeko Gerra Zibileko errefuxiatuak Hendaian

- **Erref:** HEN-001/026
- **Iraupena:** 0:02:32. **Hasi:** 00:49:44. **Bukatu:** 00:52:16
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren hasiera
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ihes egin beharra

Laburpena:

Hendaiarrek eta Hendaian lehendik ziren hegoaldekoek ere jendea hartu omen zuten haien etxeetan. Extefanaren etxean bi gazte hartu zituzten. Pilip eta Koxe. Koxe, Behobiakoa zen, errepublikarra, eta gogoan du Extefanak haren amorrua, eta nola egiten zien oihu "Viva la república!" pasatzen ziren hegazkinei.

Transkripzioa

-Gure burua. Eta etorri nitzen zaldi karro bat, ahizpa begira nuen eskolaat igotzeko, ta erran ninduen koleran "zer aritu haiz oai arte? Eskolako tenore pasatua da!", "Ba, eskolako tenorea, zer inporta du eskolak horko mixeriya ikusita!" erran nion ahizpari. Ta ba..."halere, halere, ta orai berantegiya da" ta bon, gaur ez naiz gain eskolaat, ta ez dut gogorik ere eskola gateko".

Eta gero bon, hola, español anitz bazien, familiak bazien hiru-lau piezetan, hir- lau piezetan, igual hamabortz presona? Zeren hemen zien españolak hango jendiak errezibitu zituzten eta beren etxean hartu. Eta hola. Gero, gaztiak, handik ihes iñak, Francori ihes egindako gaztiak kanpain guzietan bazien. "Jan truk" egoten zien, lana egiten zuten eta gero...

- Mutil gisa? Mutil bezala egoten ziren?

- Mutil bezala, bezala, mais "jan truk" erraten zen orduan, janen alde. Jan ta lo bazuten lehorpean. Eta, beraz, gure etxian egotu zien bi, Pilippe eta Joxe, bi. Bat republikanua zen, mais haren...haren errabia... Uu! Bertzia... eztiyagua zen. Mais bertzia errepublikanua zen, Joxe hori, ta hura ikusten zuelaik "aireplan" bat edo avion bat zeruan isatzen zen ahalik eta gorena! Ta "¡viva la república!" oihu iteko. Eta guk irri egiten ginuen eta amak erraten gintuen "ez zazuela irriik in! Ez zazuela irriik in e! Hori koleran da e! Koleran da, ez zazuela irriik egin". Eta holaxe. Leheno zortzi bagiñen etxean ta gero hamar bagiñen. Denentzat bazen heltzekariya.

- Eta hori beraz errefuxiatuak ziren.

-Ba, ba.

-Zerbait irriskatzen zuten hemen? Hemengo gendarmek edo harrapatu edo...?

-Ez, ez.

11. Gurasoek hiru gerra bizi izan zituzten

- **Erref:** HEN-001/028
- **Iraupena:** 0:02:23. **Hasi:** 00:54:35. **Bukatu:** 00:56:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939)
- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945)

Laburpena:

Extefanaren gurasoen belaunaldikoek hiru gerra ezagutu zituzten: 1914koa izan zen lehena. Lehen Mundu Gerra hark utzi zuen haiengan arrastorik handiena. 1918an bukatu zen hura, eta Extefanaren gurasoak 1929an itzuli ziren Iparraldera. Handik zazpi urtera lehertu zen hegoaldean Gerla Zibila, eta hura bukatu zenean, hain justu, hasi zen Bigarren Mundu Gerra, 1939an.

Transkripzioa

- Emazteki hura... anitzetan mintzatu gira elkarrekin, zeren orroitzen

baitzen nitaz, [...] eta kontatzen gintuen istori horiek eta dena, eta emazteki hori hil zen. Gizon hori bizi da laurogeita hamabi urte baitu, bakarrik bizi da, Petriko haitan, Biriatur. Eta biriatuar bati galdetu diot Jean Martin nola zen, ta “bai, ongi da, ongi da. Haurrak gaten zaizkio artian ikusteat, eta ongi da”. Biriatuat arribatu baiño lehen ezkerreta, panttan den laborari etxe batian da. Eta hola, gero bazien bertziak ere hemen ezkondu zienak hemengo frantsesekin, hemengo jendiakin, eta hola.

- Eta hortik fite ere II. Mundu Gerla ezagutu zenuten...

-Ba, ba.

- Okupazioa eta holako istorietaz oroitzen zira?

- Ba, ba. Aita ta amak ezagutu dituzte hiru... hori amentzat izan zen... izigarri zen... hiru gerla ezagutu zituzten. Lehenik hamalaukoa bera ongi ukitua baitzien, eta gero han hegoaldian bazituen amak laguntzaile anitz, zeren galdu zuen anai bakarra izan ginduen gripe espaiñolakin galdu zuen. Eta penarekin eta gero frontera hemen eta aita desertoria eta ez zen nahi bezala etortzen ahal e! Eta bazituen lagun onak amak hegoaldian, amak eta aitak ere ba. Eta gero, beraz... hori ezagutu zuten, hortan zien gehienak markatuak izan e, hamalaukuak. Eta gero... espaiñiakua etorri zen eta hemezortzian finitu. Ta hogeita bederatzian sartu giñen gu hegoaldetik hunat eta hogeita hamaseian, berritz, hango gerla. Eta gero berritz berrogeian bertzia. Ta, bon...

12. Alemanak Hendaian sartu eta oilarra prestatzeko eskatu zieten

- **Erref:** HEN-001/030
- **Iraupena:** 0:04:51. **Hasi:** 00:57:44. **Bukatu:** 01:02:35
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian

Laburpena:

<p>Hendaiara ekaineko egun batez sartu ziren alemanak. Belarretan ari ziren Extefana, ahizpak eta aita. Ama etxean bakarrik zela, beraz, soldadu aleman bat agertu zitzaion atarian. Oilar bat ikusi zuela eta hura jan nahi zuela esan zion. Denbora beharko zuela ulertarazi zion amak nola hala, eta soldaduak beranduago itzuliko zela erantzun zion. Belarretatik itzuli zirenean aitak oilarra harrapatu eta amak oilarra prestatu zuen. Itzuli zen soldadua; sukaldeko mahaian erdia jan, eta beste erdia eraman zuen. Ordaindu omen zuen, behintzat.</p>

Transkripzioa

- Ta nahi nuke gan...Berrogeieko gerla hori ez zen gauza errexa e! Ez zen gauza errexa. Eta amak ez zuen...ez dakit zertarako...amak hain sofritu baitzuen...aitak eba, mais...ama emazti...emaztia izanez eta ba...erraten zuen “horiek hemen, (alemanez) hemen ikusi behar gintuela horiek!” Zeren bera...haurdun gelditu zen gizona lehen lineat gan zelaik, eta bistan da sofritu zuela bai. Eta, beraz, sekulan gogoratzen dut nola Hendaian sartu ziren... gero ez ginduen berri anitz ere, ez baitzen radiyorik. Bazien radiyuak, guk ez ginduen, ez ginduen radiyoik. Eta toki ainitzetan ez zen. Eta...baiñan orroitzen naiz Hendaiat sartu zien eguna. Junia zen, Junia zen hogeita seia edo zerbait hola. Belarretan ari zen denbora...ari ginen, denbora eder bat zen! Denbora bero bat! Eta aita ta ahizpa guziak belarrak idortzen, eskuz egiten baitzien denak e, arrastelakin etaa dena eskuz iten

zien! Eta ama bakarrik, eta etorri zitzaion soldaru Aleman bat. Ta deskribatzen zuen amak "gizon eder bat, mutil eder bat!" erraten zuen. Eta egiya da, lehenbiziko Alemanak izigarri mutil ederrak zien. Gizon ederrak zien. Eta "etorri da eta ikusi du oillarra ate aintzinian, eta erran nau hura behar duela jan, hura nahi duela hiltzia eta harek jateko". Eta ama, pixka bat izitua, eta erran zion, esplikatu zion -pixka bat bazakin frantsesa, aleman horrek, amak bat'e ez-. Amak erran zion baina tenoria orena erakutsiz "mais, oilarrak behar du denbora haundiya prestatzeko. Behar du egosi lehenbizi. Eta suan in ziola jestua lehenbixi egosi ta gero, lehenik hats eman, gero, hil ta lumatu, ta gero egosi ta prestatu". Eta erran zion, bon, sei t'erdietan etorriko zela, sei t'erditan etorriko zela. Bon, gero ama orduko pixka bat...haur anitz izana eta unatua eta ez zuen hain haixe kurritzen. Eta egon zen gui beira kraka edeiteat, gaten giñen beti etxea lau t'erdiak-bortzak artian. Eta kraka edeiteat etxeat giñelaik, ama hasi zen aitari: "Ganix! Behar duzu oillar hori hats eman!" "Oilarra hats eman? Zertako? Oin oillar hori hats eman? Hori errexo da hori hats ematen hori!". Ta hola kanpuan, ta "ba, ba, aleman bat, gizon eder bat etorri zait, eta etortzekoa da sei t'erdietan jateat". Ta "[...] lan ederra!" eta "Ale, nexkak, zatozte nekin. Hats emango diogu oillar horrerri". Hats eman ginduen, aitak hil zuen, ama lumatzen hasi zen, gu krakada in ginduen berriz landa gateko, eta prestatu zuen... prestatu zion paderian. Prestatu zion....freitu, freitu zuen! Aski zula jatia zen bezala! Sei t'erditan etorri zen, etorri zen mais... desarmatua, ez zuen pistolik...ez omen zuen. Nik ez nuen ikusi. Gu berriz landeta gan ginen, eta amak erran zion, hori orroitzen naiz: " Oh Ganis, utz nezazu! Gazteena bederen utz nezazu etxian! Izitzen naiz pixka bat bakarrik egoittia". Eta ahizpa gazteena igotu zen amakin, eta ahizpak...ahizpa bizi da eta ahizpa gazteena eta erraten nau bai "zerik gabe etorri zen, gerriko zinturik gabe". Zinturo largo bat bazuten hemen pistolakin...

13. Bi ahizpak behizain zebiltzala haien ondora obus bat erori zen

- **Erref:** HEN-001/033
- **Iraupena:** 0:03:12. **Hasi:** 01:04:49. **Bukatu:** 01:08:01
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian

Laburpena:

<p>Soldadu militarrek ariketa militarrek egiten zituzten Hendaian zehar. Laborariak abisatzen zituzten, kanpora ez ateratzeko, baina egoera arriskutsuak sortzen ziren hala ere. Behin, udaberrian, aitak aziendak bazkatzera ateratzeko eskatu zien bi ahizpa gazteenei, beheko lurretan gelditzeko aginduz. Kanoi hotsak entzuten ziren, ordea, eta nondik zetozen jakin nahi eta kaskora igo zirenean ahizpak, lehertu ez zen obus bat erori zen haiengandik hamar metrora. Eta bi ahizpei zer bururatuko eta obusa lurretik atera eta etxera eramatea!</p>

Transkripzioa

- Bateki jo batea ta jo bertzea! Zaldiake'e pixka bat harrotuak eta ba...ez zen errexa e!
- Ez.
- Ez zen...egun batez... auzoko emazteki bat, Aspotxipiko Josepa, ari zen

bokata jotzen, bokata jotzen iturrian, gure etxe onduan zen iturri hori. Hiru auzontzat zen: Aspotx, Aspotxipi ta Auzoberri. Eta botatu zuten gatza, eta berak maskak in zien baiñan han zien jendiak usaiña aitzen zuten, eta Aspttipiko ematze hori gan zen etxeat, denak utzi eta gan zen etxeat. Ta pentsatzen dut, ez dakit, ez dakit lanjerosa zen e! Mais bazien holako...holako lanjerak izan zien bertze behin...baziuzten "exercisak" iteko baiñan jendia kanpaindarra adbertitua zen, abixatua zen landetan kanpuan ez egoteko, eta aziendarik'e ez ateatzeko. Eta primabera zen, nun larreko ta punta frekkua billatua zen, eta nere aitan kezka beti zen aziendak ongi bazkatzia esnia... esnian dirua biltzeko eta dena. Bon, eta, bon, erran gintuen bi ahizpa gazteeneri ba "bi behi hauk ateako nituzke baiña iratze lekuan - iratze lekua horko malda bat, ta hare xokua bazen, malda bat, xoko bat bazen- eta xoko xoko ere [...] ta ez zien sartuko goitti e!" eta, ez... ari ziren kanoiak "pin! pon! pin! pon!" ari zien kanoiak, alde batetik eta bertzetik eta, gu "nundik die kanoi horiek?" gu bi ahizpak eta, bon, ba behar dugu ikusi eta behiak beheko xokuan eman genituen eta kaxkoat gan ginen eta aitzen ziztu bat: "pun!" ta "zzzzz" in zuen. Elkarrerri begira egotu ginen, "zer zen soiñu hori?" "hemen zen?" eta "ba, hemen zen". Obusa, obusa zen. Lurrian sartua gure hamar metretan edo hola. Lekua falta zen e, ez ginduen... ez zen bere xokoan gelditu're ez e! Nahi ginduen ikusi nondik ari zien kanoi horiek, zenbat zien. Teilatu baitan, bazien abadian, kornisan ere ba, ta nahi gintun ikusi nundik heldu zien tiro horiek. Eta ateatu gintuen -makilla baginuen behiak zaintzeko makillak- ta makillakin atea ginuen obus hori...

14. Gestapok desagerrarazitako hendaierak

- **Erref:** HEN-006/001
- **Iraupena:** 0:02:42. **Hasi:** 00:00:00. **Bukatu:** 00:02:42
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian

Laburpena:

<p>Kolaborazio eta erresistentzia garaian, Gestapokoak elkartu ziren Hendaiaiko herriko etxeko kontseiluan eta herriko alkatea eta bere idazkaria salatuak izan ziren. Santa Ana elizako apaiza ere eraman zuten, eta berarekin apaiz-mutil aritzen zen mutiko bat eta herriko beste gazte bat ere. Ez zuten haien berririk izan harrez gero.</p>

Transkripzioa

- Gero, elkarren artean ta... ze giro zen? Bazen kolaborazionea...?

- Bai.

- Erresistentzia...?

- Bai, bai, bai.

- Giro goxoan?

- Bai. Bai, bon, giro goxoa bai... ez zen xiñale e! Bakarrik behar zen mesfidatu eta... Ez dut aspaldi jakindua nola Hendaiaiko herriko etxeko kontseiluan nola izan zen bildua. Gestapoak. Eta plaiako apeza're bai. Eta norbaitek, herriko etxian berian lanian ari zen batek —irakurtu berria dut gauz hori e— izenik ez da, nik pentsatzen dut... baitakit nor ta nor ibiltzen ziren alemanentzat pixkat... heiek pixkat... defendituz. Eta, bon, Hendaiaiko mairea, hain gizon ona, eta bere kontseiluakin, bere sekretariau ta kontseiluko gizonekin... denuntziatuak izan ziren ze... Eta gero, bi gazte,

hamalau eta hamabortz urtekuak, bi gazte, bat badakit apez mutil ibiltzen zela hoteleko seme hori, Bergeré, plaiako apezakin, Santa Anako apezakin. Ta Santa Anako apeza arrestatu zuten haurreri katexima iten ari zelaik. Gestapo etorri, jakin behar zen e hura han zela e, elizan! Eta katexima iten ari zelaik... apez xarmanta zen e, gaztientzat eta... izigarre gizon ona zen. Eta Gestapoak hartu zuten bi besotaik, omen—han kateximan zen mutiko batek esplikatu... erran nindun istoria— eta gibelat, eliza gibelat atetik atetzeko prest zelaik, gibelat begiratu zuen haurreri, eta erran omen zioten —ez zen euskalduna—: “Mes enfants, vous me reverrez plus jamais”. Ta egiya da, ez zen etorri. Gero harekin ibiltzen zen apez mutil bat, Bergeré, hoteleko semia zen, eta gero coiffeur baten semia, hamalau urte, hura ere... bien berririk ez... ez zien etorri gibelat.

15. Hitler Hendaian izan zenekoa

- **Erref:** HEN-006/004
- **Iraupena:** 0:05:37. **Hasi:** 00:04:45. **Bukatu:** 00:10:22
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Pertsonaia ezagunak

Laburpena:

<p>Extefanaren bi ahizpa esnea saltzera joanak ziren herrira Hitler etorri zen egunean. Hegazkinak ikusi zituzten hara eta hona. Bidearen bi aldeetan soldadu alemanak, ehun metrero. Herriko kaleak itxi zituzten eta soldaduak ikus zitezkeen teilatuetan. Esnea banatu eta arazorik gabe itzuli omen ziren bi neska gazteak etxera. Gerora jakin zuten Hitlerrek haien etxetik metro gutxira egin zuela lo.</p>

Transkripzioa

- Eta gero, gerlarekin segitzeko, eta finitzeko, ez dakit oroitzen ziren Hittler izana dala hemen Hendaian. Egun hortaz oroitzen zira?

- A bai. A bai. Hitler... egun... aparta bat zen. Bon, guk hemen... gue kanpain xokoan, nun ez zian exercisetan-edo hola ari, ez ginen mais... ohartu giñen aireplanak edo abionak ibilki ziela harat ta hunat ta hola. Eta bi ahizpa, bat haundiya eta bertzea ttikiya, biek han zien esniakin. Eta hemen bidia goiti abiatu zielaik, ez dakit ehun metra guzitan bazien bi bidien aldetaik alemanak, soldaruak, armatuak, tiratzeko prest. Eta gero karrikaat gan zielaik, denak zerratuak, alemanak teilatu gaiñean, soldaruak, eta bon, been esniak utzi zituzten atiak irekitzen ahal izatu zituzten, etxetan sartzeko. Karrikan ez omen zen nihor ageri. Ahizpa zaharrenak erran zion gazteari omen “Jo, etorri gaitun esniakin, mais gibelat nola... nola gain gaitun gibelat?!”. Eta ahizpa ttikiyak ez zion deusik erran “Ez dakit, ez dakit”. Eta “Hemen zer pasatzen da, zer pasatzen da?”. Eta etxeat etorri zien problemarik gabe. Utzi zituzten pasatzen. Been esnia partitu ta ogiya hartu zuten, zeen memento hartan quartier guziko ogiya guk ekartzen ginduen e, zera... nola erran... zerbitzu iteko, zeen ez baitzien denak karrikaa gaten zaldi karruakin. Igual bertze auzoari ematen zioten esnia. Eta, bon, ogiya... ogiya hartu zuten, ogiya [boulanger]... Ta denak ixil-ixillak, denak. Eta etxeat etorri ta hori aitu nuen erraten: “O aita! Ez dakit zer pasatzen den! Gaur bada zerbeit pasatzen dena, ez da nihor karrikan! Eta abionak, aireplanak, beti badie gainian, zerian, zeru zolan, eta, zerbaite pasatzen da”. Eta ez zakiela, “Ba, ba ohartu naiz aireplan

anitz zela gaur". Eta gero aitu gintuen Hitler zela, Hendaiat etorria Francorekin elkarrizketa eiteat. Mais in zuten, mais, gareako inguruko apartamendu guziak... familia batek erran nau, familiako jende batek erran nau, hustu zituzten e garea inguruko zerak e, igorri zituzten handik instant batentzat. Eta bazuten beti muttiko bat familia hartan, muttiko bat eri, eta hango zerak, anaia haundiyak, edo aitak edo ez dakit nork erran zion "Ez ga muitzen ahal, badugu muttiko bat eri, ta ez da muitzen ahal hori". Mais, soldaru bat han egotu zen heiek zaintzen e! Eta, gero, bon, elkarrizketa hori egin zutela —ez nahi bezala noski, nik gero irakurtu dutanez— eta gibelakuan Hitlerrek hemendik bi kilometretan da tunel hori, Hendaia ta Urruñako mugan den tunel hori, horren azpian pasa zuen gaua, eguna ta gaua, Hitlerrek. A bai, zeen beldur zen jakitia gero nor zen jendiak baitzien denbora berian, lanian ari zien jendiak sabotageak egiteko ta dena e, eta gero [...] bazien, mais orduan ez dakit bazien [...] mais baizen jendiak lanian ari zienak, halere. Eta resistentzia egiten duten hoiek eta denak. Eta tunel hortan pasatua zuen gaua, beldurrez sabotegeren bat egiteko. Tnel hori beti zaindua izan da e! Beti-beti e! Eta horko zaintzaileak zuten beren zera... beren etxia, etxe eder bat, [...] Bordoxarreko biria hori Iratzeko borda. Han... han bizi ziren. Ta handik gardiya hartzen zuten hor. Eta horran, beraz, Hitlerrek gure etxe ondo-onduan pasa zuen gaua. Ongi zaindua.

16. Bi soldadu aleman mozkor ate joka gauez

- **Erref:** HEN-006/006
- **Iraupena:** 0:02:55. **Hasi:** 00:10:30. **Bukatu:** 00:13:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Bi soldadu aleman mozkor agertu zitzaizien etxean gauez, ate joka. Nonbait gehiegi edan eta ez zuten haien ostatuko biderik aurkitzen. Iratzeko bordan zuten ostatu, eta Extefanaren aitarekin egin zuten harainoko bidea.</p>

Transkripzioa

Beste istoria bat erran behar zaitut, bi soldaruna, bi soldaru alemanena. Hortako ez zen beti bizi errexa, bizitzen giñen pixkat... batzuetan'e... Gauerdi zen, eta gue quarterrian bazen ostatu ttiki bat, Haizabia. Eta gauerditan atia jo zuten, gue etxeat, ta bortizki jo zuten. Eta denak atzarri giñen, aita jaiki zen, bi aleman, bi soldaru aleman, edanak. Ostatu ttiki hartan. Eta haiek zien tunela gardiatzen zuten gizon hoiek, soldaru hoiek, Iratzeko bordan bizi zianak. Mais, bidia ezin atxeman zuten. Jautsi zien kornixat, kornixa beste herrian da ostatu hori, eta, beraz, galdu zien been etxeat sartzeko. Eta aitari erran zioten "Monsieur, vous voulez nous accompagner?". "Et puis euh" esplikatu zioten "tunel, tunel"; aitak konprenitu zuen kuxian Iratzeko bordako soldaruak ziela, eta aita partitu zen haiek biekin, mais larrian goiti eta etxerik ez zen, toki deskartia. Ama, beti izitua hura, zer pasako zen, zer pasatzen al zen, eta atzarrarazi zituen, atzarriak zien, bi ahizpa zaharrenak ta erran zioten: "Aita... aleman soldaruak zien, eta Iratzeko borda... Iratzeko bordakuak, eta aita heiekin

gana da. Izitzen naiz, zernahi pasa ditake eta, zoazte ondotik, mais heiek ikusi gabe”. Ez dakigu been kolerakin zer egiten al zuten, e! Eta segitu zuten Iratzeko borda agertu arte, eta bon, baietz. Ta gero, ohartu zien halere aitak bi alabak bazituela ondotik etorriak, ta etorri zaizkoten nere bi ahizperi erranez “Madmoiselle, [...] tué papa”. Eta bon, aita bere bi alabakin sartu zen etxeat, eta soldaduak gan zien been etxeat. Holako zerak izaten zian. Eta gero, egiya da soldaru alemanak diziplina haundikoak... bazien e, diziplina haundiya zuten soldarus hoiek, hoiek edanak izenagatik ez zuten bate intentzione txarrik, e!

17. Hendaia neska gazte batek austriar soldadu bati desertatzen lagundu zion

- **Erref:** HEN-006/007
- **Iraupena:** 0:02:00. **Hasi:** 00:13:25. **Bukatu:** 00:15:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Errepresioa
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Austriako eta Poloniako soldaduei antzematen omen zitzairen ez zirela alemaniarrek, aurpegiko tristuragatik. Haietako batek hegoaldera pasatzeko laguntza eskatu zion Extefanaren lagun bati. Hark arropak beltzez tintatu zizkion eta hegoaldera pasatzen lagundu zion. Neska hura salatu egin zuten, eta alemanek galdezkatua izan zen, baina ez zioten zigorrik ezarri.</p>

Transkripzioa

Eta gero zenbat honako. Gero bazien hoeikin “autrichienoa”k eta... ezaun zien heiek´e, been tristuraatik ezaun zien, “autrichienoa”k eta polonesak. Eta hemen Maddi “Aspotxipikua” behizain ibiltzen zen hor golfo hoitan. Eta bazen bat, soldaru bat, gaten zitzaiona solas egiteat, eta erran zion “autrichienoa” zela, eta nahi zuela hegoaldera pasatu. Eta Haizabian egoten zen, Haizabiako etxe haundi bat hor, hori´re hartua zen alemanek. Eta, bon, Maddi, Maddi zuen izena nexka horrek, akzidentez hila da oai. Eta horrek erran zion “Bon, mais, nik ez dut arropik zuri emateko, ez dut arropik zuri emateko —nahi zuen bestitu bertzela—. Bon, aski nauzu ekartzia arropak, tintatuko zaizkizut beltzez”. Beltzez tintatu ziozkan eta arrimatu zion bee arropa, ta igorri zuen bertzalde, lagundu´re bai beharba. Ta, mais, norbaitek salatu zuen. Eta, Hendaian, Villa Marie den tokian zen komandant hura, eta horra deitu zuten. Bainan orduan maisoriatia hogeitabat urtetan zen! Hemezortzi zituen. Ez zituen arras hemezortzi urte, hamasei-hamazazpi... Eta ez zioten... galdezkatu zuten, ta harek... kopeta handiko neska zen! Eta ez, ez, harek ez zuela deusik... ez zakila fitsik! Eta, beraz, libro utzi zuten... ez zuen deusik izan.

18. Alemanek herritarren zaldia eraman zituztenekoa

- **Erref:** HEN-006/008
- **Iraupena:** 0:03:33. **Hasi:** 00:15:25. **Bukatu:** 00:18:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak
- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

Alemanak Hendaiatik joan zirenean, herritarren zaldiak eraman zituzten. Extefanaren auzoko batek abisatu zien nola ari ziren alemanak zaldiak biltzen, eta, etxeko behorra ezkutatzeko, eta hala salbatu zuten haiena. Beste hendaier askok, ordea, egunak egin zituzten alemanen atzetik, haiek zaldiak non utziko.

Transkripzioa

- Horra, holako... Ta gero partitu zelaik, partitu zelaik, hori... hori... zaldiyak eta bizikletak, asto, eskukarro... denak bildu ziuzten, e! Eta oroitzen naiz sekulan... bazkaltzen ari giñen, eguardi ta erdi, orenbata, ta gue sukaldeat sartzeko eskailerak bazien, harrizko eskailerak. Eta lasterka norbait! Ta "ui, nor da hor?" ta auzoko gizon bat, hor abadiako onduan bizi zena, ta hura ohartu zen alemanak partieran ziela, eta zaldi guziek biltzen ziuztela. Ta bazakin gue etxean'e bazela zaldia, behorra zen. Eta aitari erran zion: "Ganis, behorra etxian duzu?" ta "ba" eta "gordeazu lehenbailen gordeazu, hemendik oren erdi baten buruan beantegi izin da. Alemanak partieran die, denak biltzen dituzte! Eta... gordeazu, lehenbailen!". Eta, bon, denak altxatu giñen. Aitak hartu zuen bere behorra bee umiak, eta —beldur zen abadiako kasko hortaik bistatzen baita dena eta beldur zen aita ikusteko ta— xoko-xokoa pasatu zen, eta bi mendixken erdian xokuan sasi xoko batian sartu zuen bere behorra. Beti beldur zen umia eskapatzeko edo agertzeko. Ez, ongi pasa zen. Eta handik oren bat gabe pasa zian alemanak etxean, [zeatik] egun guztiz ikusten baigintuzten esniakin gaten, gero zaldi karruakin, eta dena. Eta ahizpa batek —hura bizi da oindion ahizpa hori, eta—, atrebituena hura zen naski eta "Zoazte denak siestara, nik gardiyatuko dut heldu baldin badie". Eta ahizpa horrek, bon, alemanak etorri zien, "Et... Mad(e)moiselle... euh... cheval?", "puis"... "Non, non. Parti... parti le cheval. Il est parti. Soldat allemand... il est venu et il l'a amené", eta "Ah bon. Ja, gut, gut" ta bon, gan zien. Eta gero bazien behor ederrak e, laneko behorrak eta denak ereman zituztenak. Mais bazien laborariak zortzi egun pasatu zituzten bidian, been animalia... nun abandonatuko zituzten beren animaliak! Eta bazien atxeman zituztenak, e!

- A bai?

- Ba, ba, ba, ba. Botenekoak, Pierrek, atxeman... izan zuen bere zera... zaldi ederra. Ba.

-Beitu. Denboran bizki inportanta zen behorra...

- Bakizu orduan zaldi bat egun guztiko bizian oai egozu... otua, otua... okerro naski. Orduan uai kredituak badie, orduan ez zen krediturik eta holako gauzik, e! Gerla denbora zen eta... xuhur zen, e! Eta jatekoa ere bai. Jatekoa guk ez dugu sofritu, mais karrikan sofritu dute e, jatekoa. Eta beraz, hola partitu zien alemanak, bizikletak ere bai.

19. Behorra bizikletaren truke

- **Erref:** HEN-006/009
- **Iraupena:** 0:01:27. **Hasi:** 00:18:58. **Bukatu:** 00:20:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak
- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Soldadu alemaniarrei behorra bizikletagatik trukatu zien Josefinek.</p>

Transkripzioa

Eta gero, hemen bertze neska batek in zuen golpia. Etxeat etorri zen eta Berekoetxeko San Martin “ton, Josephine, zera... gure zaldia, behorra, ere ereman dute alemanek!”, “Behorra ereman dute alemanek?”, “Ba” “Eta uai nola gan behar dugu esniakin?”, eta “Ba, ba...”, “Eta badakizu nunguak zien?” eta “Ba ez dakit, Abadiakoak nik uste, Abadiako gaztelukoak nik uste” aitak erran zion. Ta “Bon, ta Pantxesen bizikleta seileruan da?” ta “Ba”, anaien bizikleta, “Ganen niz Pantxesen bizikletakin, eta atxemenin dut nee behorra eta ekarriko dut ba nik etxeat”. Ta gan zen bee anaien bizikletakin, eta bon, soldaru on baten gainean erori zen doike, bizikleta truk utzi zion behorra etxeat ekartzen. Eta gero, bon, hoi egia da, mais, ez da axpaldi erran nion “Errazu, Josephine, eta zure aita kontent zen zuk behorra eskuratua, e!” eta “Ba”, “Eta gero jendek ze erran zuten?” ta ba “Ze inporta du jendek ze erran zuten?”, “Ta, ba, bixtan da, deus onik ez, doike! Ongi zinela, doike! Mais nik ez dut sekulan entzun hori”. Eta, ba, hola.

20. Preso alemaniarrari lagundu zion aitak

- **Erref:** HEN-006/010
- **Iraupena:** 0:02:33. **Hasi:** 00:20:25. **Bukatu:** 00:22:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Familia eta harremanak » Herriko giroa » Kanpoko jendearekin harremana
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak

Laburpena:

<p>Extefanaren aitak janaria eman zion preso aleman bati, etsaia bazen ere, gizona zelako. Bertako jendearen eta Alemaniakoen arteko harremana. Gereziekin gertatu zitzairen pasadizoa. </p>

Transkripzioa

- Eta, gero, bon, badie... badie gero alemanak preso iñak bazien, hemen Senotegian egotu zen... bazen aleman presonerengana, heiek'e sofritu zuten! Etsaiak zien, baiña gizonak zien, halere. Eta aitak erran gintuen behin “Oh, pena in nau, aski sofritu dut [nehorrik] hoi en kontra gerla iten, bakarrik, hori're aita familiako bat da doike, ez da gaztia, eta etorri da oihanez oihan eskapatua bere kanpamendutik, eta artua galdetu nau, artoburu bat edo bi”. Eta aitak eman zion bi artoburu edo ez dakit ze. Artoa jaten zuten, e! Eta eman zion ogi koskor haundi bat, eta berriz'e oihanian sartu, eta geo oihanetik ateatzen ahal zen bideat eta bideat [errex] sartu ta be kanat gan. Eta “Pena eman nau, pena eman nau, hori

ere jendia da". Eta horra, holako gauzak izaten zian.

- Ez zen, hala ere, halako gerraik... alemanen...?

- Ez, ez. Ez, ez. Ez dut uste. Ez dut uste. Guk... ez dakit. Bon, batzuetan aitzen giñen, aitzen giñen, bai. Behin belarretan aitu giñen, belarrak biratzen aitu giñen hiru ahizpa. Ta gereziak bagenituen landan. Ta ahizpa batek, bertze biak elkarrekin pixkat borrokan edo pixkat jostatzeko ta elkarren kontra pusatu giñen, mais abila zen, nahi zuen gerezian toki hobena atxeman, lehenik isatu gerezi gainerat. Eta gerezi gaiñeat, bazen panttoka bat gaiñean eta handik lasterka ta hartu zuen adar bat isatzeko, ta aleman bat, soldaru aleman batek denak, atxematen ahal zien guziyak, bilduak zituen! Ta janak! "Oh, urdi alena! Denak jan [dinote]". Eta holako... holako herra bai eta bai eta ez, bon...

21. Gerla bizi duen jendearen bizitza gogorra

- **Erref:** HEN-006/011
- **Iraupena:** 0:02:12. **Hasi:** 00:22:58. **Bukatu:** 00:25:10
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Ekonomia gerra garaian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

<p>Gerla zela eta, jendea beharturik egoten zen zenbait lan egitera edo ihes egitera. Mediku batek Extefanaren ezkongaiari lagundu zion, Alemaniara borrokara bidalia izan ez zedin.</p>

Transkripzioa

- Pentsatzen dut halere gerla egin zuten jende hoiek, nere aita zena bezala, eta anitz sofritu duten jende hoiek bazutela, bainan ez zuten... ez zuten zer txarrik e. Aita gan izatu da, mais bortxatua zen gatia, idiya ta arkerakin materialak garraiatzeat. TODT, bazien, gero bazien, gaztiak, nere gizongaia, ez giñen ezkonduak, deia bazuen ZTO, Alemaniak gateko.

- Lanean hartzera.

- Alemaniak gateko. Eta ainiz bazien, e! Ta batzuk pasa zien bertzalde, hegoaldeat. Eta erran ninduen Oignon gizongaiak, erran ninduen ba "Bi egunen buruan behar dut /beot/ partitu" "Behar duzu /beozu/ partitu, baiñan bortxatua zira partitzeat, bortxatua zira partitzeat", "Ba, ba, ba papera hartu dut". Mais ez ninduen erran —sekretua baitzen— ta ez ninduen erran ta ongi in zuen. Bee nausiyak, Monsieur Difo-k, erran zion: "Nik badut midiku bat... cousine bat midikua ta entsiatuko naiz harreri paper faltsuak, radio faltsuak iñaztea". Zeen bazuten midikuan bixita bat iteko partitu baiño lehen, bortxatuak zien. Eta pasa zizion bularretako radiyo bat, faltsua. Ta harekin presentatu zen eta ez zuten igorri. Ta aritu zen lanian, hemen Hendaiako garean aitu zen TODT, hoiek, TODT hoiek zian adin haundiyokuak, adin gehiyo zuten hoiek. Mais bazien berrogeita hamar urtetik goiti zien gizonak, familiako kargik ez zutenak, mais gure aita're bai e! Aita're... gure aita're...

22. Gerla garaiko salatariak

- **Erref:** HEN-006/012
- **Iraupena:** 0:01:54. **Hasi:** 00:25:10. **Bukatu:** 00:27:04

- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Jarrera politikoak » Liskarrak politikan

Laburpena:

<p>Denborarekin jakin zen nor zen salataria eta nor ez. Salatariei lekukotasuna egitea, aldiz, zaila zen, ez zen ia inor ausartzen.</p>

Transkripzioa

- Ta hortako... hortako gizon bat bazen [...] zen, hendaiarra, e! Hura kolaboratorra zen. Eta bizikletakin ibiltzen zen. Eta etorri zen gue etxeat ta denbora ederra zen ta belarrak bazituen aitak idortzeko egun hartan. Eta amari erran zion: “Ba, behar du holako tenoretako, holako tokitan izan iriya ta arkerakin” eta amak erran zion “Baiño gaur ez du posibleik eotia” “Badakizu norekin duen afera, e!” Badakizu, bazien holakoak. Esan zuek harek... bon, bon, bon. Erraten ahal zuen: “Errain dut ez dutela atxeman nihor etxean”, “Ez dut mandaturik iten ahal izan”. Posible zuen antolatzia, mais bazien holakoak, salatariak’e bazien, bai.

- Hori bazinakiten gerra denboran nor zen salatari edo gero?

- Gutti edo gehio. Gutti edo gehio.

- Ta gero jakin duzue zein bai, zein ez?

- Bai, bai. Eta aipatzen duten gizon hori neri... ez da hemengoa gizon hori, hila da hasteko. Andrea bizi du. Norteko gizon bat da, eta ez zen hemen e orduan, geroztik etorriya da bee erretretan. Eta harek erran ninduen... nik erran nion “bazien salatariak, hola ta hola”, ta mintzatu giñen gizon hortaz, ta harek erran ninduen —gauza anitz jakiten zuen gizon horrek eta erran ninduen—: “Ba, baiñan deitua izan da tribunaleat, baiñan lekukoak behar zituen eta ez da nihor izan gauza lekukotasuna egiteko”. Gauza zaila zen. Horra.

23. Hendaiako judutarrak

- **Erref:** HEN-006/013
- **Iraupena:** 0:03:14. **Hasi:** 00:27:04. **Bukatu:** 00:30:18
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Beste erlijio eta sinesmen batzuk
- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian

Laburpena:

<p>Jostun familia bat zen Hendaian, judutarrak. Hauen arriskua zela eta alabak ihes egin eta gurasoak harrapatu egin zituzten. Emakume heldu bat ere bazen, etxean armak zituena. Extetanaren ahizpari eman zion hauetako bat, ondoren aitari emateko.</p>

Transkripzioa

- Eta gero juduak. Juduak ez ditugu aipatu, Hendaian bazien juduak.

- Baziren?

- Bai.

- Bazen komunitate bat edo?

- Ez, ez, ez. Ez, ez. Familia bat. Familia bat, jostunak zien. Tailurrak. Gizon arropak josten zituzten. Eskolako... eskola haundi hori, karrikan, Gaztelu

Zaharren, hor zuten been zera... taileura. Eta alaba bat zuten, Arlette. Eta jakindu zutelaik bertzetan juduak biltzen zituztela, alaba igorri zuten noapait gordetzeat. Eta berak bilduak izan ziren. Eta gero bertze andre xahar bat —justuki nere ahizpa zaharrena neskato egotu zen andre xahar bat zen hori— nik enakin judua zela andre hori, eta hori berritz, bon, sentitu zuen geldituko zutela, edo bixita izin zuela. Eta bazuen arma etxian, bazuen pistola ttiki bat [pullita], eta ahizpa, esniakin gaten zen ahizpa, gan zen esnia eremateat, eta erran zion egun batez “Attend petit, tu me prends un pistole, et tu le caché bien a la poche” eta “kasu egizu bidian e, kasu egizu bidian e! Badakizu armak gaur egun... ta erraozu aitari etxian ungi gordetzeko etxian e!”, “Baietz”. Ahizpa, ta gero irri iten zuen berak, pasatu omen zen Hendaiaiko plazan... Portuko birian bizi zen andre hori. Ta Hendaiaiko plazan Hotel Imaz dena alemanek hartua zen ta han bazen zentinelak, [...], bee etxola ttikiyan. Haren aintziñean pasa omen zen espes bee buruari erranez “Hik badakik zer duten nik zarpan?”. Gaztia, hemeretzi urte, hemezortzi-hemeretzi urte. “Badakik zer duten nik zarpan?”. Ta, bon, mais, lanjera, bistan da, lanjera izigarria zen, zaldiya erori edo alemanek kontrola bat egin edo... izaten ahal zen. Eta, beraz, etorri zen ungi, ta aitari erran zion: “Aita, Madame Vellerrek eman nau pistola ttiki hau”. Aitak behatu zion: “Tristia! Hau zarpan etorri zara Hendaiaitik?” eta “Bai. Ta ungi gordetzeko erran nau, e!” ta bon, “Ekazu! Ekazu”, ta aitak gorde zuen teila ta zuren artian, teila gaiñian. Eta gero kanpain xahar hori utzi ginduelaik nere semia gan zen, bazakin istorioa. Eta gan zen atxeman nahi zik, ta nik’e nahiko nuen ikusi, e! Mais... ez dugu atxeman.

- Ez?

- Han hura... desagertu zen doike. Holako gauzak... holako lanjerak bazien, mais... bon.

24. Minak inguruko lurretan

- **Erref:** HEN-006/014
- **Iraupena:** 0:02:42. **Hasi:** 00:30:18. **Bukatu:** 00:33:00
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Gerraren eragina

Laburpena:

<p>Minaz inguraturik zegoen, ez zen inguruko bidexka batetik pasatzerik ere. Zenbait bordariren lurak minaz beterik zeuden eta istripuak ere gertatu ziren hauen ondorioz.</p>

Transkripzioa

- Gero minak.

- A, doike.

- Minak. Hau dena minatuak zien.

- Bazterrak hemen?

- Ba.

- Zer... belar...

- Landak.

- Landak.

- Landak minatuak zien. Agerreko ontasuna, hemen Agerreko ontasunian gee gu'e, eta gero behereko aldia dena minatua zen. Ez zitaken pasa...

Bide xahar bat bada hor kornixa atxematen duena basierako bidetik eta beheat. Hor... hori barratua zen. Pasatu behar ginduen bide komuna batetik, zaldi karruakin ere eta kornisaat ateratu. Eta, beraz, gero jende hoiek, kanpaindar hoiek, igorriyak ziren apartamenduta. Bazien Ganikotxenian, bi parte bazien Agerrian bi... bi ontasun ederrak, e! Ongi... ongi bizi... bai, nagusi onak baldin baziuzten been bizimoldea ateatzeko lurrak aski bazituzten bik. Eta bat, bordari bat, gan zen Haizabeko etxe eder bat bada hor kornixaat arribatzian ezker, midiku batek errosia da. Hor egotu zen bat. Eta bertzia Ganikotxenian, apartamendu librua bazen. Eta gero aziendak auzuek hartu ziuzten. Gue etxian egotu zien bi behi, zeen parte batekua, aitan familiatik zen eta hola. Zera in zen. Gero... Kaskonienian... gero bazien maleurrak, gero Kaskonieneko semia... Kaskonienia itsasoari buruz da hor e, ta hor minatuak zien, mais berak etxian egotu zien. Landak minatuak zien, arbiya bazuten, eta, Ximun, seme zaharrena, nahi zuen arbi billat ateatu, kontu iñen zuela. Baiña ustegabian ukitu zuen mina, saltatu zen; bi haurren aita, han berian saltatu zen. Eta gero hemen Donkosenian ere... Donkosenian... Dorrondegi, Sendotegi... hoiek denak landa minatuak zien eta blokoz haundiak bazien iñak. Donkosenian behia, behia saltatu zen, behia disparatu zen eta...

25. Soldaduei esnea ematen

- **Erref:** HEN-006/016
- **Iraupena:** 0:00:41. **Hasi:** 00:33:45. **Bukatu:** 00:34:26
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian

Laburpena:

<p>Txanpon batzuen truke esnea ematen zieten beste aldeko soldaduei etxean.</p>

Transkripzioa

Mais bazien hortik gue etxeat etortzen zien... bazien erraten zaitutena... ez zen zonbaiteri buruz, ez zen herraik zer iten ahal, sentitzen zinduen heiek ere sofritzen zutela. Bazien bi, bi gizon eder, aats anitzetan etortzen zien, esnia edateat, katilu bat esne. Eta amak erraten zioten "ba jar zaizte" eta ematen zioten katilo bat esne, eta hura edan ta gaten zien. Pagatzen zuten eta... horra. Ongi pasatzen zen, komunzki ungi pasatzen zen, bai.

26. Aita nahi gabe erresistentzian

- **Erref:** HEN-006/017
- **Iraupena:** 0:02:52. **Hasi:** 00:34:26. **Bukatu:** 00:37:18
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » Gerra zibila (1936-1939) » Borroka

Laburpena:

<p>Jakin gabe laguntzen zion aitak erresistentziari.</p>

Transkripzioa

Gero, berex, resistantzi hori e. Ba. Mais, hor ere... hor ere gue aitak in du eskapada ederra, e! Biltzen al zuten bate faltik gabe. Bizi zen etxea Hendaiaiko mairena zen, [de] Lannepouquet. Eta izigarri gizon ona zen bordarientzat. Errenta ttiki batekin pagatzen zuen urtia. Eta ez dakit aitak bazakien, ez dut uste bazakien resistantziya bazela're, eta egiten zuela're. Badakizu, laborariak lana iten zuen bere etxian, eta bee difikultatiakin eta dena. Bon. Eta illunarretan etortzen zen gizon batekin, De l'Etoile deitzen zen gizon hura, [...] zuen harek. Harek autoan ekartzen zuen. Berak ez zuen autorik. Bazuen, beharbada, mais ez zen autuan etortzen. Eta gue etxean gelditzen zen eta erraten gintuen "Aita hor da?" ta "Ba, behia jaisten ai da". Ta bon, guk erraten giñun: "Aita, nausiya hemen da". Ta aita, badakizu, lehen bezala, nausi bateri errespetuz, bee kapelua kentzen zion eta "jaun mera" eta... Ez zakien eskuaraz. Eta erraten zion: "Tu vas m'accompagner chez le général Brutinel". "Général Brutinel" hori zen Bordaberriko nausiya, kanadiena zen, hura ez zuten ukitzen ahal, e! Harek ez zuen... kanadiena zen. Eta, mais, han iten zuten billera, resistantziyakuak, dudaik'e, dudaik gabe gero irakurtu dut nik e! Kanadien horrek ere resistantziya egiten zuela. Eta erraten zion "Euh... il faut que tu m'accompagnes chez le général Brutinel, mais pas par la route eh, par les sentiers". Ta bidexkaz, larrez erematen zuen aitak eta horra. Eta gero norbait... norbaitek laguntzen zuen, doike. Eta gero... gero mera arrastatu zutelaik, gero denborakin ikusi gintuen zer egiten zuten bilkura hortan, ze. Mais, gelditu... hortako jende anitzek zerbitzu handiya egin dute, been irriskuakin jakin gabe, bate jakin gabe. Guk obusa bezala!

27. Hendaiairrak Dachau-ko kontzentrazio-esparruan

- **Erref:** HEN-006/018
- **Iraupena:** 0:02:14. **Hasi:** 00:37:18. **Bukatu:** 00:39:32
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Politika » II. Mundu Gerra (1939-1945) » Eragina Ipar Euskal Herrian
- Ohiturak eta bizimodua » Erljioa » Elizaren jarrera

Laburpena:

<p>Beraiek ez zuten kontzentrazio-esparruen berri. Hendaiair batzuk Dachauko kontzentrazio-esparrura eraman zituzten, tartean Lannepouquet alkatea. Bertan egon zen aita Armand apezak, hango bizipenak kontatu omen zituen gerora.</p>

Transkripzioa

- Eta bazinakiten ze pasatzen zen? Dachau bezalakoak-eta bazirela?
- Ez. Ez aiñitz, gero. Gero, bai, gero in zen hemen "aux Variétés". Bazen bertze apez bat, père Armand. Hura xahartua zen, hura 're gelditua zen e! Herriko etxean egiten zuen lana ta hura're gelditua zen. Eta hura're Dachau hila da. Zera're bai, plaiako apeza, Santa Anako apeza. Eta gero, père Armand etorri zen gibelat eta harek in zuen historiya, hango historiya. Eta... "au théâtre des Variétés". Eta erran zuen... Lannepouquet gorriya zen e! Ez zen komunista, mais gorriya. Orduan gorriya ta txuriya zien. Gorriya zen, gorriyan fama zuen. Eta Lannepouquet-en, Hendaiaiko meren, heriotzea kontatu zuen. Eta ainizetan otoitzak iten zituela eta otoitz iten zuela, bere alaba ttikiya zelarik, iten zion otoitza egiten zuela —Hendaiaiko

30. Gerla bukatu zela ospatzeko besta

- **Erref:** HEN-006/021
- **Iraupena:** 0:04:03. **Hasi:** 00:41:25. **Bukatu:** 00:45:28
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Jai-giroa » Herriko ospakizunak
- Ohiturak eta bizimodua » Kontakizunak eta sinesmenak » Anekdotak, kontakizunak
- Politika » Gerraostea eta Francoren diktadura » Gerratik itzulera

Laburpena:

<p>Besta egin zuten gerla amaitzean, meza ere ospatu zuten. Lehen aldiz utzi zien aitag gau guztia bestarako. Hendaiako plazan izan zen besta goizeko laurak arte.</p>

Transkripzioa

- Eta gero ez dut aipatu hobena! Gerla hori dela, finitu zelaik, ze besta egin ginduen gaztiak.

- Alimalikoa?

- Alimaliko besta. Bon. Beraz, besta... bon, gerla fini zela, gerla fini zela.

Ama zena, bon, eliztiarra zen, fede haundikoa zen, eta ama tanta Estefana, nere amatxi zen hasteko, eta ondoan bizi zena, bere ahizpa, eta norbait igorri zuen [...] biek ttapa-ttapa oiñez gan zien mezaat, meza baitzen, gero elizako ezkil guzian joka, eta bon, bestatzen. Eta aitag bee heiako aziendak nahi zituen harek ere bazkatu, eta erran gintuen: "Bon, guk iñen dugu orga bat luzerna. Iñen dugu orga bat luzerna eta gero libro zaitze gau guziya besta iteko". Gau guziya lehen aldiko! Gau guziya besta genduen, e! Ez zen ordu e! Bai, hori besta iziga... ta gero Hendaiako plaza, Hendaiako plazan zen besta hori, goizeko lauak arte.

- Zoriona izan zen?

- Bai. Bai, bai, bai. Bon, nahiz bazien jendiak presoner zienak... gero hilak ere bai gerlan. Eta familiak triste... triste zienak, mais halere, gerla finitzia zen berri bat izigarria. Berri bat izigarria zen gerla finitzia. Eta, bon, ez ginuen usayik, gauaz iluneko behar zen sartu edo... beantenez hamaiketako, hamar-hamaiketako behar zen sartu. Eta... Bon. Eta bizikleta bat ginduen borts ahizpena. Bat. Ta bat bazen gibelotik etorria. Bertzek oiñez ganak giñen eta bat etorri zen bizikletian ondotik. Bizikleta bat. Ta goizeko lautan bi gazteenak aspertuak giñen. Asper-asperrak giñen! Iñak giñen. Eta erran nion: "Bon, nik etxea gateko gogoa dut" ta "Bai, nik'e bai". Goizeko lauak, eta "Bon, hartuko dugu bizikleta, errain dioten bertze ahizperi eta hartuko dugu bizikleta". Eta errain giñoten bertze ahizperi: "Bon, hartzen dugu bizikleta ta ez gue billa ibilli, gu etxeat gaikike". Eta bizikleta hartu gintuen ta gue bizikleta xumeak ez zuen porte-bagageik, ta bi bagiñen: bat pedaletan xutik ta bertzia zelan. Hendaiatik-eta etorri giñen, Hendaiatik Asposberriat! Eta ogian sartu ordu ai, ai, ai... aita jeiki zen, ta behar zen aitag... behiak jeitsi eta gero esne hura prestatu ta [behizaian] segitu ta... Ai! Eta bertziak ez zien sartuak! Eta sartu ta... ogian sartu ta kuxian oillarren kukurruka aitu gintuen, ta "Oillarra kukurruka? OO! Ez dugu lo iteko denborik!". Hola pasa zen.

31. Oilarraren kanta: esnatzeko seinale

- **Erref:** HEN-006/022
- **Iraupena:** 0:01:30. **Hasi:** 00:45:28. **Bukatu:** 00:46:58
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Baserria » Baserriko lanak » Baserriko animaliak
- Baserria » Baserriko bizimodua » Baserriko bizimodua

Laburpena:

<p>Oilarrak abestean esnatzen ziren etxeokoak. Etxe txikia zen beraiena, goian etxea eta azpian ukuilua.</p>

Transkripzioa

- Hori zen seinalea? Oillarrarekin esnatzen zinezten?
- Bai, bai, bai, bai, bai. Bai, bai. Oillarra... oillarrak oillotegiya ginduen Asposberrin. Gaiñian ginduen... Bon, apartamendu tristia zen, e! Tristia... goxua [ez], goxua [ez]. Gela itsu bat bazen, seilaru bat ta leiho ttiki bat zuena. Belar usain on bat heldu zen! Ta han maite ginduen lo itia. Goizetan kafia aitak ekartzen ginduen, sukaldeko ondoan baitzen, ta kafia ekartzen gintuen ogeat! Amari ematen zion, bertze gelan zena, eta gu han... emaiten ginduen. Mais egiya da Asposberriko etxia ez zela... ez zela... nola... ez zen bizitza... bizitza ttikiya zen. Eta gero beherian alde batian heia, aziendak eta behiak eta idiyak eta behorra're, astua're bai, eta gero, sukalde azpiyan, oilluak lo iten zuten. Eta... gelan, han gela itsu hartan lo iten zuenak... ez zen eskapoik e! Oilarrak jotzen zuelaik, kantatzen zuelaik, aitzen ginduen! Ta bagindakiun jeikitzeke tenoria hurbiltzen ai zela!

32. Nola ikusi duzu Hendaia bilakatzen?

- **Erref:** HEN-006/024
- **Iraupena:** 0:02:21. **Hasi:** 00:47:04. **Bukatu:** 00:49:25
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa
- Herria, azpiegitura » Herri-antolaketa » Merkataritza, dendak (kokapena)

Laburpena:

<p>Penaz gogoratzen du Hendaia jasandakoa, sobera aldatu baita. Kanpoko jendea sartu eta nortasuna galdu dela dio, eta ondorioz, euskara txikitu dela.</p>

Transkripzioa

- Nola ikusi duzu Hendaia bilakatzen? Begi onez? Pena duzu holakoa bilakatu baita?
- Nik pena dut. Pena dut.
- Zer ez duzu gustuko?
- Ez dakit. Lehen herri ttiki bat zen, hiri ttiki bat zen. Eta, bon, ez da gibela gan behar, behar da beti aintzina gan, mais halere sobera aldatu da. Saltegi ttiki guziyak desagertu dire, Hendaiaiko karrikan oai midiku ta hoiek ere harat... ez... sobera aldatu da. Nere gustuko z Hendaia sobera aldatu da. Ez da... kanpoko jende anitx sartu da.

- Nortasuna galdu du Hendaia?
- Bai. Bai. Hortako da eskuara're ttikitu. Kanpoko jendea sartu da, heiek ez dakite eskuaraz, anitz kontra die eta... bon, ez... nik... gure Hendaia ttikiya... pena da. Pena da gero, sobera... sobera gauza aldatu da. Plaza hori're, ikusten duzuna, Hendaia ezagutzen duzu, bon, plaza hori bertze bizitasun bat zen lehen: zaldi karruak been esniakin, astuak batzutan, astuak xixtua, Biriaturtik etortzen zien e! Gero merkatua ez zen plazan egiten. Merkatu tokiya bada Hallean, zertako ez da segitu hor? Gero kioska hori kendu dute, ez dut konprenitzen zertako. Horko hostaleur guziek anitz galtzen dute bixintxotan eta besta delarik. Ez dut... bon, bertzetan'e, bertzetan'e... aldatu da e!

33. Hendaiaiko euskara aldatuz doa

- **Erref:** HEN-006/027
- **Iraupena:** 0:03:06. **Hasi:** 00:53:18. **Bukatu:** 00:56:24
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskararekiko sentimendua
- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua

Laburpena:

<p>Lehengo euskara eta oraingoa maite ditu, baina errespetua eskatzen dio bere euskara "xaharrari". Hitz asko galtzen ari direla dio.</p>

Transkripzioa

- Euskara ttipitu dela ta, zuk erraiten duzun euskara xahar hura ere...
- Eskuara... gue ondotik ez da eskuara xaharrik gehio e! Nik'e nahasten ditut hitz batzuek. Gaztiekin, edo irratiakin edo...
- Halare euskara da, ez? Hala ere eskuara dela ikasten dutena, ez? AEK-n ikasten dutena edo...
- Bai, nik ez dut deus'e kontra, e! Nik ez dut... bon, eskuara behar baldin badugu betu, bon, utzi behar da jakintsuneri edo... responsabilitatia duteneri, mais, nik... eta gustura egiten dut eskuara xaharra... eskuara xaharran errespetua ere izaitia. Zeren nere aitak nere eskuaran... nik aita ta amakin ikasi dut eskuara, eta gero ikusten dut baditugula hitz anitz galduak eskuara xaharrian. Guk... hor ikusten duzun hori?
- Bai.
- Hor jaten... jarrita dien toki hori, guk "ipularra" deitzen dugu.
- Ikularra?
- "Ipularra". Nun da killua? Ipularrian. Bon. Ipularra. "Sorropila" zonbaitek, guk "ipularra", lehenoko eskuara xaharrian. Eta bertze gauza anitz, hitz anitz badie ez dienak baitezpadakoak. Baiñan eskuara xaharrian erabiltzen zienak.
- Ez da hain aberatsa gelditzen zure iduriko?
- Ze...?
- Aberastasun hori galtzen da? Holako hitz horiek galduz bezala?
- Ez dakit... ni ez naiz nihor gauz hori juiatzeko. Ez dakit, mais, galtzen da orroitzapen bat, ondare bat. Hori segur, e! Ondare bat. Zeren nik mintatzen naizelaik lehenoko zer batzuekin, lehenoko nere adiñeko jende batzuekin, ni bezala mintzo die! Ez dute "dire" errai, "die". Ni bezala mintzo die. Bon, hortako gero neri igual zait uai eskuara hobetzia, e! Haurrerer erakusteko eskolan, eta nik'e iskribatu edo ixkiriatu egiten dut, zer inez e, bertze gisa batian e, behar bezala e! Ez laburtuz, ez hitzak laburtuz.

34. Lehengo irainak euskaraz

- **Erref:** HEN-006/028
- **Iraupena:** 0:01:04. **Hasi:** 00:56:24. **Bukatu:** 00:57:28
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Euskara » Euskalkia, herri hizkerak, euskara batua

Laburpena:

<p>Euskarazko irainik ez duela entzuten dio, galdu egin direla.</p>

Transkripzioa

- Eta zera... hitz itxusiyetan ere. Ez dut gehio entzuten nik aitari aitutako... aitutako hitzak.
- Zein ziren?
- Zoin ziren? A, ez dakit erran behar ditutan! Mais, bat seurik ez zuen sekulan errain, hitz itxusiena "me cago en dios". Ez zuen errain, harek. "Debruen arima!". Hori ez dut sekulan entzuten. Ezagutzen duzu?
- Bai. Entzuten dut Urepelera noala.
- Debruen arima.
- Hori kanpaindarren...
- Guk "deubrien arima".
- A, "deubrien"...

- Eta ez dut bate izen itxusiya... juramentu itxusiya atxematen! Horra, badie gauzak... Bon, Urepelen oindion kanpaindar gisa zaizte, eskuara diferentakin... gu Hendaiako eskuara diferentakin.

35. Gaztetan mendira joateko astirik ez

- **Erref:** HEN-006/030
- **Iraupena:** 0:01:05. **Hasi:** 00:59:54. **Bukatu:** 01:00:59
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Aisia » Mendia eta hondartza » Mendizaletasuna

Laburpena:

<p>Gaztetan lana zutenez ez zen inoiz mendira joaten; heldutan hasi zen.</p>

Transkripzioa

- Zuk berantago ezagutu dituzu Larrun-ta bezalako mendiak?
- Nola?
- Gaztetan-ta ez zintuen...
- Ez, ez, gaztetan lana ginduen! A, ba. Nik... ni mendirat abiatu naiz, bon, senar zena bizi zelaik ere, bon, astian egun bat hartzen nuen halere. Eta lanetik eta denetik, eta, bon, semiakin jaten zuen eta gaten nitzen. Mais, halere, berrogeita hamazazpi- hemezortzi urtetan edo hola hartu dut nik mendiko zera pixkat. Neetzat denbora pittat. Bai. Ta mendiya da neke bat ungi uzten zaituena e!
- Itsasoak'e ba, itsasoa're bai, itsasoan 'e ibili naiz, ez da urrun hemendik. Baiñan mendiyak bertze... bertze indar bat ematen zaitu.

36. Bost ahizpak harroketara bainatzera

- **Erref:** HEN-006/031
- **Iraupena:** 0:02:09. **Hasi:** 01:00:59. **Bukatu:** 01:03:08
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Familia eta harremanak » Lagunartea eta familia » Bainuak, errekek eta uretako jolasak

Laburpena:

<p>Aita eta ama lo zeudenean joaten ziren bost ahizpak harroketara bainatzera, baina inoiz ez hondartzara. Amarekin ere joaten ziren igandetan harroketara. </p>

Transkripzioa

- Eta lehen ere harreman guti zintuen itsasoarekin zuek laborari etxean?
- Ez, ez, ez. Gaten giñen uda partian, aita ta amen siesta denboran gaten giñen. Ba. Sorginzilluat. Badakizu nun den?
- Ba.
- Ba. Sorginzilluat Asposberritik bide lasterrez, han izaten giñen, gaten giñen bortz ahizpak baiñatzeat. Bazen pendant haundi bat jausteko, mais jausten giñen. Han harroketan baiñatu, ta gero etxeat etorri, gero gu bazkaltzen ai giñelaik aita siestatik jeikitzen zen, belarrak edo hau ta hori

ta hura. Bon, gaztiak giñen. Gaztiak giñen. Ez, ez, gaten giñen pixkat baiñatzeat, mais hondartzaat, playaat, sekulan e!

- A ez?

- Ez, ez, ez, ez.

- Harroketan?

- Harroketan, harroketaa gaten giñen. Ta ama... amakin'e bai gu ttikiyak, igande atsaldetan erematen gintuen amak zera... ta ez dakit nola jausten zen, ama nahiko lodiya zen eta ez zen baitezpada lixtua, baiñan jausten zen beti Sorginzilloat. Ba. Eta maite dut e nik uai ere... playan jende anitx atxematen dutela. Sobera jende da, sobera jende da. Eta oai'e behar balin badut itsas bazterrera gan, maite dut Haizabeat gatea. Haurrak ttikiyak nituelaik, Asposberritik gaten nintzen krakadakin eta harroketan baduzu bero baldin bada itzala, harroken itzala. Eta gero nere bi hurrek Haizabian ikasi dute igerika, hor sarrerako kanal zer hortan, mais ura zen garbiyokua, oain baiño garbiyokua zen.

- Orai...

- Bai, oai ez da garbitua edo ez da segitua edo... ez dakit nola erran.

37. Extefanaren bertsoak

- **Erref:** HEN-006/034
- **Iraupena:** 0:02:45. **Hasi:** 01:03:33. **Bukatu:** 01:06:18
- **Multimedia:** bideoa online ikusgai

Gaia(k):

- Ohiturak eta bizimodua » Katak » Bertsoak

Laburpena:

<p>Txikitako oroitzapenen eta sortetxearen (Asposberriren) inguruko bertsoak abesten ditu Extefanak.</p>

Transkripzioa

- Orduan kantatuko dut bertsu bat nere orroitzapen gazteko... gaztetako orroitzapenaz exkribarazi nauena:

GAZTE DENBORAN
Aspos berri etxean
bainaiz haunditua
nere bortz ahizpekin
aitamen onduan
laborari etxean
azkarki lanean
umore onarekin
gu denak batean.

Leku zoragarria
gure Zubernua
denak elkar lagunduz
baiziren auzuak
gure aziendak eta
ogi sail haundiyak
artua egotzeko
ondoan errotak.

Mahainaren inguruan

bazen alaitasun
istoriyak kondatzen
denak elkartasun
familiya guziya
zen dena osasun
kantua ta otoitza
zela goxotasun.

Gure etxe xaharra
nahi nuen erosi
nagusiyek etzuen
bate saldu nahi
geroztik da pittaka
lurrerat erori
orai etzanta baita
gure Asposberri.

Gizonak behar luke
izan zuhurtzia
arbasoek egina
ongi kontutzea
guk ere egin dugu
etxe bat gurea
izen pollitenean
deitzen da xabola.

Ahotsak.eus-eko edukiarekin sortutako dokumentu automatikoa.
2026-05-03

CC-by-sa | Ahotsak.eus
Badihardugu Euskara Elkartea
Markeskua Jauregia, 20600 Eibar
943121775 - ahotsak@ahotsak.com